

ประเทศไทยหลังมหาวิกฤต

ประเวศ วะสี

๑.

จิตสำนึกใหม่

พระพุทธรองค์ตรัสว่า สรรพสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง

คือเปลี่ยนแปลงไป ไม่มีอะไรคงที่อยู่เหมือนเดิมเป็นนิรันดร์ วิกฤตการณ์ของชีวิต

ก็ตาม ของบ้านเมืองก็ตาม ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎอนิจจัง เมื่อเหตุปัจจัยเปลี่ยนไปสภาวะ
หนึ่งๆ ซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยนั้นๆ ก็เปลี่ยนไปด้วย

ความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งจ่ออยู่ที่ความรุนแรงอาจถึงขั้นมีคดียุติการเป็นมหา
วิกฤต แม้ยังไม่มีทางออก ก็ควรที่คนไทยจะคิดเลยไปถึงประเทศไทยหลังวิกฤต หรือ Post-
crisis Thailand หลังวิกฤตคนไทยคงจะต้องรวมตัวกันสร้างประเทศไทยที่ไม่เหมือนเดิม
ประเทศไทยอย่างเดิมๆ คือ สาเหตุที่นำประเทศไทยเข้าสู่วิกฤตการณ์

สรรพสิ่งล้วนมีลักษณะสองด้าน ถึงวิกฤตจะมีผลเสียนานัปการ แต่วิกฤตก็เป็น
โอกาส โอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐาน ซึ่งตามปกติเปลี่ยนแปลงไม่ได้ จึงเห็น
ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่บางประเทศที่ผ่านวิกฤตอย่างหนักกลับเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว
หลังจากนั้น เช่น เยอรมนี และญี่ปุ่นที่แพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้คนตายเป็นล้านๆ คน
บ้านเมืองเสียหายยับเยิน แต่หลังจากนั้นกลับเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว มากกว่าประเทศที่ชนะ
สงครามบางประเทศ เช่น อังกฤษ และจีน (ก๊กมินตั๋ง)

ในระหว่างที่มีการต่อสู้กันทางการเมืองกันอย่างยังไม่มีทางลงตัวขณะนี้ แต่ทุกฝ่ายก็เห็นตรงกันว่าน่าจะต้องมีการเปลี่ยนใหญ่ประเทศไทย โดยจะเรียกว่าปฏิรูปประเทศหรืออะไรก็ตามที่ การเห็นตรงกันนี้เป็นทุนที่สำคัญ ประเทศไทยไม่เคยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีแต่วัตถุประสงค์ของบุคคล ของกลุ่ม ของพรรค ของพวก ขององค์กร ของสถาบัน ซึ่งต่างกัน และทอนกำลังกัน ประเทศจึงไม่มีพลังที่จะดำรงบูรณภาพและดุลภาพ การที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่าต้องปฏิรูปประเทศ จึงต้องถือเป็นทุนที่ควรหล่อเลี้ยงให้เติบโตขึ้นและมีคุณภาพ

การที่ว่าหลังวิกฤตคนไทยคงจะต้องรวมตัวกัน นี่ก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติไม่ว่าคนหรือสัตว์เมื่อวิกฤตจะรวมตัวกัน ตัวจะมีบาซึ่งเป็นสัตว์เซลล์เดียว ยามปรกติอาจต่างตัวต่างอยู่ แต่ในสภาวะวิกฤตจะกระจุกตัวกันเพื่อช่วยกันทำหน้าที่ สังคมประเทศใดประเทศหนึ่งเมื่อเผชิญภัยร่วม เช่น สงคราม จะผนึกกำลังกัน ที่จริงสังคมปัจจุบันเผชิญศัตรูแบบใหม่ที่รุนแรงกว่าศัตรูแบบโบราณ แต่เป็นศัตรูที่มองไม่เห็นหรือเห็นได้ยาก (The invisible enemy) จึงไม่เกิดการรวมตัวกันต่อสู้

เมื่อกว่าสิบปีมาแล้วผมได้เขียนและพูดหลายครั้งถึงคลื่นวิกฤตการณ์ลูกที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ว่ายุคกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยเผชิญวิกฤตการณ์ใหญ่มา ๓ ครั้ง แต่คลื่นลูกที่ ๔ นี้รุนแรงและแก้ไขได้ยากที่สุด เพราะซับซ้อนมากจนมองไม่เห็นที่ศัตรูคือใคร เมื่อไม่รู้ว่ศัตรูคือใครก็ไม่สามารถมียุทธศาสตร์ที่จะต่อสู้ได้อย่างถูกต้อง จึงยากที่จะหนีการนองเลือดได้ นั่นเป็นคำพยากรณ์เมื่อกว่า ๑๐ ปีมาแล้ว

หวังว่ามหาวิกฤตการณ์จะทำให้คนไทยได้คิดใคร่ครวญกันอย่างลึกซึ้งว่า ไฉนประเทศของเรา ซึ่งก็ดูเหมือนว่ามีอะไรดีอยู่มากมาย จึงวิ่งเข้าสู่สภาวะวิกฤตที่ไม่มีใครหรือสถาบันใดในประเทศสามารถแก้ไขได้ จนเกิดการนองเลือด มากหรือน้อยเท่าไรยังไม่ทราบขณะที่เขียนบทความนี้

เราเป็นเมืองพุทธ แต่เราไม่ค่อยใช้หลักการที่ดี ๆ ของพุทธศาสนามาใช้ในการมองหรือเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ต่างๆของบ้านเมือง

เรามักใช้อารมณ์มากกว่าปัญญา

พุทธศาสนาเป็นปัญานิยม ที่เรียกว่าทางสายกลางนั่นคือทางสายปัญญา ความเป็นเหตุเป็นผลนั้น บางทีท่านก็เรียกว่า ธรรมะ เช่นว่า “ธรรมะคือการรู้ว่าอะไรทำให้เกิดอะไร” เพราะสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี ไม่มีอะไรมีหรือไม่มีโดยตัวของมันเอง แต่เป็นเพราะมีเหตุหรือไม่มีเหตุเป็นแดนเกิด

ทุกอย่างเป็นกระแสของเหตุปัจจัยที่หมุนเหวี่ยง

จึงไม่แยกเป็นข้างเป็นขั้ว การแยกเป็นข้างเป็นขั้วเกิดขึ้นเพราะการมองแบบตายตัว จึงแยกส่วนและสุดโต่ง ฝรั่งนั้นมองอย่างตายตัว จึงแยกส่วนและสุดโต่ง นำไปสู่การแยกข้าง แยกขั้ว ขัดแย้งและรุนแรง

ทางพุทธนั้นมองแบบอนิจจัง คือทุกอย่างล้วนเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัย หรือความเป็นเหตุเป็นผล ดังกล่าวแล้ว

แต่ชาวพุทธไทยก็ไม่เข้าใจวิธีคิดแบบพุทธ และเมื่อคบกับฝรั่งก็ได้วิธีคิดแบบตายตัว แยกส่วนเข้ามาครอบงำวิธีคิดจนหมดสิ้น วิธีคิดแบบนี้นำไปสู่สงคราม ประวัติศาสตร์ของยุโรปคือประวัติศาสตร์สงคราม ชนวนของสงครามโลก ๒ ครั้ง ก็เกิดขึ้นในยุโรป เพิ่งจะหยุดรบกันเมื่อรวมตัวเป็นประชาคมยุโรป ซึ่งสะท้อนว่าเริ่มเปลี่ยนวิธีคิด

เมื่อมีปัญหาอะไร วิธีแก้ปัญหาคือ พยายามเข้าใจสาเหตุของปัญหา

วิธีแห่งอารมณ์ คือความโกรธ ความเกลียด ความโกรธ ความเกลียดนำไปสู่การประทุษร้ายทางวาจา และทางกาย เกิดความรุนแรงขึ้น

ประเทศไทยมีความยุติธรรมเชิงระบบที่ฝังลึก ที่คนทั่วไปยังไม่เข้าใจ

เสรีภาพที่ปราศจากความยุติธรรม ทุนิยมที่ปราศจากความยุติธรรม ยิ่งขยายความเหลื่อมล้ำให้กว้างใหญ่ ความเหลื่อมล้ำมีหลายมิติที่เชื่อมโยงกัน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเหลื่อมล้ำทางอำนาจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำสุด ๆ

ความเหลื่อมล้ำที่มากเกินไปทำให้เกิดความรุนแรง เช่น ก้อนเมฆบางก้อนมีประจุไฟฟ้ามากเกินไป ธรรมชาติพยายามปรับสมดุล จึงเกิดฟ้าแลบ ฟ้าผ่า ซึ่งรุนแรงยิ่ง หรือเกิดแผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เมื่อมีความเหลื่อมล้ำของพลังในแต่ละส่วนของแผ่นดิน

ความรุนแรงนั้นมีทั้งความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้ง และความรุนแรงอย่างเงียบ (Silent violence) ความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้งเป็นที่รับรู้และเกิดอารมณ์ความรู้สึกง่าย เช่น ในศตวรรษที่แล้ว จำนวนคนตายในสงครามทุกชนิดรวมกันประมาณ ๒๐๐ ล้านคน ซึ่งนับว่าน่าอเนจอนาถมาก แต่คนที่ตายจากความยากจนและความอยุติธรรมในสังคม ซึ่งเป็นความรุนแรงอย่างเงียบนั้น มากกว่านั้นหลายเท่า

ในสังคมไทยเชื่อว่าจะไม่เคยมีความตื่นตัวเรื่องความอยุติธรรมในสังคมในยุคสมัยที่เรียกว่า ๑๔ ตุลาคม คนหนุ่มสาวมีความตื่นตัวเรื่องความอยุติธรรมในสังคมขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่ความตื่นตัวนั้นไม่ได้รับการสานต่อด้วยทางแห่งปัญญา แต่เป็นทางแห่งความรุนแรงซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของการบ่มเพาะความขัดแย้งมาเป็นวิกฤตการณ์ปัจจุบัน ตามกฎที่ว่าผลทุกชนิดย่อมมาแต่เหตุ

หลังแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ คนญี่ปุ่นจิตตกมาก เพราะรู้สึกสูญเสียหมดทุกอย่าง ประเทศถูกระเบิดปรมาณู บ้านเมืองล่มสลาย เศรษฐกิจพังทลาย นายกรัฐมนตรีถูกแขวนคอ พระจักรพรรดิต้องลงนามยอมจำนนต่อข้าศึก ท่ามกลางความสลดหดหู่และสิ้นหวังของที่ประชุม ศาสตราจารย์คนหนึ่งได้ลุกขึ้นพูดว่า “ญี่ปุ่นไม่ได้สูญเสียหมดทุกอย่างหรอก ยังเหลืออยู่อย่างหนึ่ง คือคนญี่ปุ่น” และญี่ปุ่นก็กลับมารุ่งเรืองด้วยคนญี่ปุ่น ที่ร่วมกันสร้างชาติขึ้นมาใหม่ ที่ดีกว่าเดิม

คนไทยเป็นทรัพย์สินสมบัติที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย

หลังมหาวิกฤต เราต้องสร้างประเทศไทยขึ้นมาใหม่ให้ดีกว่าเดิม

สิ่งแรกที่ต้องการคือ **จิตสำนึกใหม่** สังคมไทยสมัยใหม่ใหญ่โตและซับซ้อน สังคมใหญ่กับจิตใจเล็กไปด้วยกันไม่ได้ เราโตมาจากสังคมโบราณ ซึ่งเป็นสังคมอำนาจนิยม ซึ่ง

เป็นสังคมทางดิ่งที่ใช้อำนาจจากบนลงล่าง สังคมทางดิ่งบีบให้คนมีจิตเล็ก ที่เห็นแก่ส่วนเล็ก ๆ เท่านั้น ไม่เห็นแก่ทั้งหมด

สังคมใหญ่แต่จิตเล็กทำให้สังคมไทยไม่สามารถรักษาบูรณภาพและดุลยภาพของตัวเองได้ การไม่สามารถดำรงบูรณภาพและดุลยภาพของประเทศคือ สภาวะวิกฤต

การหายวิกฤตได้ต้องการจิตสำนึกใหม่ ซึ่งเป็นจิตใหญ่ ที่มีมิติแห่งการรู้สึก รู้คิด และทำเพื่อส่วนรวม นอกเหนือไปจากตัวเองด้วย

จิตสำนึกใหม่จะเป็นประตูเปิดไปสู่การร่วมกันสร้างประเทศไทยขึ้นมาใหม่ให้ดีกว่าเดิม ข้อดีอย่างหนึ่งของวิกฤตทางการเมืองที่ผ่านมาคือ มันได้ปลุกให้คนไทยมีความตื่นตัวทางการเมืองหรือกิจการบ้านเมืองอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเรียกว่าสีอะไรหรือไม่มีสีอะไรก็ตาม เมื่อเรื่องของบ้านเมืองไม่ใช่เรื่องของคนจำนวนน้อยอีกต่อไป ประเทศไทยก็ไม่เหมือนเดิม

จิตสำนึกใหม่ และการร่วมสร้างประเทศไทยของคนไทยทุกหมู่เหล่าอย่างกว้างขวาง คืออนาคตของประเทศไทย

(ยังมีต่อ)